

**«НЕХАЙ ДУХОВНЕ КРАЄЗНАВСТВО НАС – І ЗМІЦНИТЬ,
І ПРОСВІТЛИТЬ!»: ІСТОРИЧНІ Й КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АКЦЕНТИ
ЗБІРОК ПОЕЗІЙ ОЛЕГА КНЯЗЕНКА (КОЛОМІЙЦЯ)
«ПРАПОР ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОЛКУ» І «ПЕРЕЯСЛАВНА»**

У статті йдеться про історичні й культурологічні акценти збірок лірики Олега Князенка «Прапор Переяславського полку», «Переяславна», про внесок їх автора в український літературний процес, в літературне краєзнавство.

Ключові слова: Олег Князенко, Переяславський полк, прапор, мотиви, акценти, образи, духовність, літературне краєзнавство.

Олег Князенко

Олег Князенко – колоритна постать,
Паломник із Каратулі на Гелікон.

Статті, есеї, вірші – всього вдосталь
У деміурга, що шукає свій канон.

Андрій Будугай [1, с. 35].

Із відомим переяславським митцем і краєзнавцем Олегом Родіоновичем Коломійцем (Князенком) доля вперше звела авторку цих рядків у 2004 році. Першою серед його збірок лірики до наших із чоловіком рук потрапила книжечка інтимної лірики «Вогонь Леля». Автор подарував нам збірку з таким написом: «На добрий спомин вельмишановним добродієві Андрію і пані Олі на добро, щастя, дерзання – щиро – від автора. 27.02.2004» [7, с. 1]. На нашу думку, цей теплий дарчий напис свідчить про те, які моральні цінності має ця людина у житті, чого вона сама прагне у ньому досягти. Перед нами постав поет із добрим серцем, який бажає щастя людям і собі, а також сам горить дерзанням чогось значущого у долі свого народу й країни.

Читаючи інтимні вірші Олега Родіоновича, ми переконалися, що у збірці «Вогонь Леля» він зумів своєрідно й щиро описати стани хлопчика, юнака, чоловіка, серце якого поцілила стріла Купідона. Поет дарує читачеві вінок віршів про кохання у його різних іпостасях і проявах: від першого несміливого замилювання хлопчика дівчинкою-сусідкою до любові вже зрілого й досвідченого чоловіка до дорослої жінки [7]. Наталія Павлик добре відгукнулася й про інтимні поезії ще пізніше виданої збірки цього автора «Любограй»: «Дивує і втішає в поезіях Олега Князенка те, що життєва кіптява не очорнила сяйво любові» [15, с. 99].

Пізніше ми познайомилися з художніми творами Олега Князенка патріотичного спрямування, з його цікавими краєзнавчими статтями. Так постав цілісний образ поета й дослідника. Ми переконалися, що поет Олег Князенко має в доробку вірші з широким спектром мотивів. Його краєзнавчі інтереси й набутки теж мають важливе наукове значення. Цього митця з дитинства цікавить історія рідного краю. Він не уявляє її без культурологічної складової, його цікавлять різні її аспекти.

О. Коломієць вже багато зробив і продовжує діяти далі в царині літературного краєзнавства. Особливий інтерес викликають його розвідки про зв'язки Тараса Шевченка з Переяславською землею, із Київщиною, статті про славні родоводи Переяславщини, про роль видатних земляків, а також не дуже відомих історичних діячів, митців-краян. Олег Родіонович популяризує свої краєзнавчі здобутки не тільки в середовищі науковців, але й для широкого загалу, зацікавлює читачів місцевих ЗМІ історією та мистецтвом України, прищеплює любов до рідного краю молодій генерації.

Окрім численних краєзнавчих праць, творчі зусилля поета увінчалися й збірками лірики

«Кросно» (1989) [8], «Вогонь Леля» (2001) [7], «Прапор Переяславського Полку» (2005) [10], «Трубежевi оркестри» (2006), «Переяславна» (2007) [9], «Любограй» (2010), «Календарій для Незабудки» (2012) та ін. У різні роки про ці зразки лірики й творчу постать їх автора у сучасному мистецькому процесі відгукувалися дослідники-літературознавці, краєзнавці, початківці й досвідчені поети, побратими автора по активній громадській діяльності. Серед них Андрій Будугай [1], Володимир Воловик [3], Ніна Гаврилук [4], Леонід Горлач [5], Юлія Дядюсь [6], Микола Корпанюк [13], Наталія Павлик [15], Ганна Потапенко [16] та інші. На нашу думку, творчість цього поета варта глибшого аналізу.

У навчальному посібнику «Літературне краєзнавство Київщини» [16] Ганна Потапенко звернула увагу на штрихи біографії митця, на патріотичні й любовні поезії Олега Князенка, показала своєрідність його художньої палітри. Справедливо наголосила, аналізуючи доробок Олега Князенка у посібнику «Літературні імена Переяславщини», знана в Переяславі поетеса й педагог Ніна Гаврилук: «Він постає перед нами як поет громадянського звучання» [4, с. 310]. Має Ніна Степанівна рацію й коли говорить, що «про буденне життя він умів сказати небуденними словами» [4, с. 310]. У своїй статті-передмові до збірки Олега Князенка «Вогонь Леля» член НСПУ Наталія Павлик теж назвала колегу по перу поетом громадянського звучання, історіософського мислення. Вона також розглядала його інтимну лірику як «пробу душі найвищої якості».

Професор Микола Корпанюк у статті «Переяславна» Олега Князенка, або «До космосу без кросна не добратися!» пише: «Козацький ново романтизм як тоді, так і тепер, – це постійно жива, непроминальна тема, а точніше напрям у духовних пошуках Князенка-поета в творчості, в широкій просвітницькій, громадянській позиції та праці» [13, с. 9]. Він наводить у своїй статті власні відгуки на першу Князенкову збірку «Кросно», на його збірку «Переяславна». Микола Павлович цитує схвальні думки про прихід Олега Князенка в літературу, висловлені такими письменниками, як Олесь Доріченко, Станіслав Тельнюк, Володимир Базилевський, Леонід Горлач та ін. Петро Перебийніс, зокрема, сказав про специфіку творчого обдаровання Олега Князенка так: «Дивно об'ємне, рельєфне і багатопланове його слово... Тут і багатобарвність стилістичного малюнка, і ритміко-мелодійна поліфонія. І яскраві розсипи поетичних образів...» (За М. Корпанюком) [13, с. 5]

У монографії «Література Переяславщини. Сучасність» Наталія Павлик помістила розділи про його творчість «Ліричні цикли Олега Князенка», «Золотий вихор молодощів». Вона пише: «Є на переяславському Парнасі ще одне звучне ім'я в літературі – О. Князенко, перша збірка якого побачила світ на 39-му році його життя» [15, с. 117]. Дослідниця слушно наголосила на плідній перекладацькій практиці митця. «Серед переяславських перекладачів Олег Князенко найбільш об'ємно охопив перекладами поетичні набутки іншомовних письменників. У збірці «Переяславна» наявний цикл «Загублені в снігах» – переклади із російської (Володимир Нарбут), цикл «Іспанські та інші мелодії» – переклади з іспанської (А. Мочадо, Г. А. Беккер, Г. Фуертес, К. Риба, Л. Сернуда). Збірка О. Князенка «Кросно» містить цикл «З іспанського вінка» (Ф. Г. Лорка, Х. А. Гойтісоло). У книзі О. Князенка «Прапор Переяславського полку» п'ята частина «Віднайдені в снігах» цілковито відведена перекладам із 21/22 російської мови (М. М. Херасков, Д. Максимович, І. Кованько, В. Зеленський, Л. Савич, М. Гнідич, І. Андрієвич-Андрієвський, Я. Драгоманов, М. Маркевич, С. Андрієвський, В. Нарбут, А. Ахматова (Горенко), А. Герцик, Т. Єфименко, О. Вертинський) та з іспанської мови (В. Алейсандрес, Л. Гонгора, Б. Бірне). Олег Князенко зробив адаптований до сценічної постановки переклад мініатюрної комедії Г.-Х. Андерсена «Дворянин і Ноде» [15, с. 21-22]. Така обізнаність в зарубіжній літературі й безпосередня праця над перекладами свідчить про ерудицію, цілісність, гармонійність особистості Олега Коломійця як філолога й культуролога.

Постало питання детальніше дослідити громадянську лірику цього самобутнього творця. Відтак **мета статті** – виявити історичні й культурологічні акценти збірок лірики Олега Князенка «Прапор Переяславського полку», «Переяславна», визначити внесок їх автора у вітчизняний літературний процес, у літературне краєзнавство, в роботу з молодими поетами.

Цілісне комплексне дослідження Князенкового доробку ще не зроблене. Наша спроба дослідити дві збірки поета певним чином зменшує цю лакуну.

Книга «Прапор Переяславського полку» умовно розділена на 5 частин, кожна з яких містить ряд поетичних циклів. Як самобутня поетична інтродукція книгу відкриває вступний цикл «Там, де тополі». Далі читач знайомиться з першою частиною «Сині Шоломи» (1966-1967 рр.). Вона складається з циклів віршів «Пісні моїх казкових літ», «Фантазії з хмар», «Дитяча клятва», «Рушники і пісні», «Видіння над горизонтом». Друга частина «Зелений Версаль (1968-1970 рр.)» складена з циклів «Гетьманські елегії», «Блакитні романси», «Ранні балади», «Промотиви», «Переяславове Трипілля». Третя частина «Малиновий клекіт (1971-1972 рр.)» має цикли «Вольнаки», «Плуг та шабля», «Із поеми Максим Сурмовий (фрагменти)», «П'ятий універсал». Четверта частина «Сонячні Колумби (1970-73 рр.)» містить цикли «Дніпрові марсельєзи», «Плацдарм», «Контрнаступ», «Калинові смолоскипи», «Український Фронт», «Таємниці Марселя Ленуара», «Розкраяні паралелі». П'ята частина книги називається «Віднайдені в снігах (1974-1976 рр.)». Це вінок перекладів цікавих для автора зарубіжних поетів, про що вже йшла мова. Самі назви циклів і частин засвідчують, що історію й культуру України автор сприймає у контексті європейської історії, мислить глобально.

Наталія Павлик писала: «Однак слід зауважити, що видима легкість пера О. Князенка не передбачила легкості його долі. Стилiстично й духовно його поезія ближча до слововияву старожилів українського письменства, починаючи від Шевченка, Куліша, Костомарова, Стороженка, а потім – Франка, Олеса, Хоткевича, Антонича, Чупринки, Сосюри... Близька в плані старосвітського мовлення та романтично-баладної піднесеності, а ще в духові тієї вимовності...» [15, с. 102].

Починає збірку вступний цикл «Там, де тополі». Найперша поезія цього циклу дала назву всьому виданню. Це вірш «Прапор Переяславського полку» [10, с. 11]. Володимир Воловик у передмові до книги слушно підкреслив, що збірка починається і закінчується твором про прапор. І на обкладинці цього видання ми бачимо зображення прапора Переяславського полку. Усе це промовисто підказує лейтмотив усієї збірки, налаштовує читача на патріотичну хвилю, апелює до його свідомості й власного досвіду відстоювання незалежності й процвітання рідної землі. Тож вибір такої обкладинки не є випадковий. Переяславські майстрині створили новітній прапор за зразком давнього козацького прапора, яким пишалися пращури наших сучасних козаків Переяславщини. Про це писав Олег Родіонович у своїй статті, присвяченій одному з його друзів, писареві «Козацького братства Переяславського полку» Анатолію Хмельницькому. Це братство було створене на зламі 1980-1990-х років після відродження «Просвіти», появи Народного Руху України. Отаманом братства було обрано Володимира Воловика.

Статтю Олега Князенка «Анатолій Хмельницький їздив на всі акції з козацьким знаменом» можна відшукати на сайті газети «Вісник Переяславщини» [11]. У ній автор згадує: «Коли наше «новітнє козацтво» наприкінці 90-х років розпалося на багато різноманітних «козакоподібних» формацій та гуртків, Анатолій Хмельницький часто замислювався над тим, які б то знайти шляхи до об'єднання українського козацтва у серйозну велику силу. Можливо, тому він замовив нашим переяславським майстриням-вишивальницям – пошити малинове козацьке знамено з головним його символом-атрибутом, особисту корогву Богдана Хмельницького та запорозький бунчук. З ними він їздив на культурно-громадські акції від 2005 до 2012 року, доки йому дозволяло здоров'я» [11]. У цій же статті Олег Родіонович міркує: «Мабуть, тому зі щирою зацікавленістю, як я зрозумів, Анатолій познайомився з машинописним примірником книги моїх громадянських творів «Прапор Переяславського Полку» і порадив, щоб саме цей прапор було вміщено на обкладинку збірки. Й справді, він зробив усе, щоб книжка побачила світ, – і я глибоко вдячний моему другові. Підтримали нас і ще небайдужі земляки» [11].

Володимир Воловик як автор передмови до цієї патріотичної книги не випадково запитує: «А хто був охоронцем, зберігачем прапора? Як відомо, в козаків це звання називалося

«хорунжий». Недарма Олег підписував свої нариси і статті на початку 90-х років ще й псевдонімом О. Хорунжий» [3, с. 7]. Бачимо, що життєві й мистецькі шляхи поета тісно поєдналися з козащиною.

У вірші «Прапор Переяславського полку», присвяченому побратимові автора Володимирові Воловику, поет змальовує збірний образ козака-патріота, який надихає сучасних українців у боротьбі за незалежність. Кольоративи, які вживає автор, з одного боку, створюють ауру космічного сяйва, ніби Небо благословляє справу захисту рідної землі, а з іншого боку, епітети увиразнюють громадянське звучання твору через барви національного прапора України: «Золотавий козак на блакитному полі / Злотоокий герой, мудровусий філософ» [10, с. 11]. Такі епітети автор підібрав не випадково. Відомо, що «поетичні означення не стільки називають конкретну рису предмета, скільки виражають ставлення до нього» [14, с. 51]. Для ліричного героя козацький стяг нагадує багато подій на шляху до незалежності. Це й «марші нашої волі», і «нерівні бої», і «хижа смерть». Чи ж не даремна праця шукати прапор і козака на ньому «в лихолітніх безчассях»? Козак мовить нащадкові: «– Не шукайте мене! Краще душі гартуйте. / Збережіть свій вогонь – щоб настала весна. / Лиш мій образ уздрить і мій голос почуйте, / А тоді я воскресну, як та купина» [10, с. 11]. Отже, ідея твору полягає в плеканні козацького духу волелюбності.

Уявний діалог через товщу віків завершується оптимістично, хоч ліричний герой усвідомлює, що відбудувати колись загублене не так просто: «Правду мовиш, герою. Така наша доля – / Спершу втратити – потім відтворювать знов...» [10, с. 11]. Однак віриться, що нащадки козака «на блакитнім роздоллі» не схиблять на дорозі «між широких могил та ясних корогов». Про перипетії на такому шляху йдеться в інших творах збірки. Автор ніби прийшов зі сповіддю про передумане й пережите до «мудровусого філософа». Бо козак знає не тільки про битви, але й про інші труднощі душі на шляху до світла. Його образ справді нагадує біблійну купину, що горить і ніколи не згасає. Володимир Воловик слушно наголосив: «Тут йдеться не про якусь матеріальну річ (клейноди, реліквії, атрибути чи щось інше), а про духовну сутність та філософію козацького відчуття, що не вмирало ні в часи реєстрового козацького війська, ні в часи «безкозаччини», ні в часи визвольної боротьби вже ХХ сторіччя. Завжди були представники суспільних верств в нашому народі, які високо несли козацькі ідеали. Це глибоко відчувається і в громадянській історико-філософській ліриці О. Князенка» [3, с. 7].

Побратимові по козацькому братству Анатолію Хмельницькому присвячений вірш «Переяславський курінь на Запорозькій Січі». Епіграф до твору взято з народної пісні: «Ой по горах, по долинах, / по широких країнах, / Ой там козак походить» [10, с. 12]. Вірш насичено риторичними окликами, запитаннями. Він мажорний, експресивний, розкутий. Звідкіль на Січі чути «пекельні згуки», «регіт, наче грім ядра», «жарти – просто дощ з відра»? Виявляється, що то гомонять «хлопці рубані й дебели – / Три сотні кручених чуприн! / Завжди хоробрий та веселий / Наш переяславський курінь» [10, с. 12]. Вояки уміють посміятися над ворогом, бо сміх є теж сильна зброя. А варто було їм чути «одне лиш слово грізне: «Пугу» – / і оживала дальня Січ» [10, с. 12]. «Запорожці-гайдамаки» добре впоїли ворожою кров'ю «сваху-смерть», під їх шаблями «злетять до дідька» «всі підпанки і посіпаки». Автор щиро зичить побратимам: «Тож хай святиться вічне свято / Поміж вселенських україн... / Живи, веселістю багатий, – / Переяславський наш курінь!» [10, с. 12]. Твір щедро напоєний потужним козацьким духом.

А починався інтерес до рідної історії і волелюбних захисників української землі у малого Олега Коломійця з дитинства. Хлопець народився 6 вересня 1950 р. в селі Велика Каратуль Переяслав-Хмельницького району. Дуже шанував свого дідуся по матері Максима Васильовича, чие прізвище «Слюсар» зустрічається у козацьких реєстрах XVI – XVIII століть. Йому присвятив цикл «Вольнаки», зокрема рядки творів «Мій дід прадавнього ще роду...», «Предковічний тост», «Мій дід», «Коли мав я дев'ять років...», «Знову снівсья дідусь...» та ін. Є твори, присвячені іншим родичам, яких автор дуже поважав.

Перші десять років свого життя Олег провів у рідному селі Велика Каратуль, потім родина переїхала. Середню школу хлопець закінчив у селі Ташань. Інтерес до історії, любов

до людей і природи дитина своїм чулим серцем ввібрала від батьків-учителів. У вірші «Літо дитинства» зі збірки «Переяславна» поет з теплою пише: «Сняться вони мені ще молодими – / час від часу – мої жваві, веселі батьки. / Серед тепло-блакитного / дня, серед саду, а далі – густезного лісу... / А ще там такий півзруйнований замок – / із цвинтарем давнім... / Невеликі та білі хатини тонули у зелені... / Школа із дерева жовтогаряча / Біля неї дівча таке ж, як і я, – в літній сукні / червоній із білим таким / горошком пересипаній...» [9, с. 173].

Інтерес до справжньої історії й літератури України дав можливість Олегові прочитати твори, які не були доступні для широкого загалу в СРСР 196-1970-х роках. Цьому знайомству із замовчуваними джерелами й художніми творами сприяло те, що він зростав у родині педагогів, мав допитливих друзів, а його старший брат Володимир уже навчався в столичному вузі. У середовищі молодих студентів-філологів Володимир Коломієць знаходив літературні новинки, зарубіжні періодичні видання й привозив цей інтелектуальний скарб додому, давав читати й молодшим друзям. Незабаром разом із Володимиром Воловиком, Павлом Колесником та іншими однодумцями юні переяславці створили свій гурт «Павлову ватагу», що згодом стане ядром новітнього братства козаків у Переяславі. Один із віршів циклу «Світанкова діброва» починається рядками «Ось – черлена ватага! / З дзвінкою роси / Вийшла сонце стрічати над гаєм. / Грають наші бандури, / гостряться і пера, й списи. / І вогонь не згасає!..» [10, с. 13]. Спогади юних поривань не згасають, бо «хоч воно відгуляло, / Та в душі – не пропало!..» [10, с. 13].

Виразними фольклорними мотивами, молодечими мріями й планами наснажений твір «Автопортрет із ранньої осені». Його камертоном стали слова пісні «Місяць-князю...». Над деревами, коли вечір був «трохи зморений», зійшов молодий місяць. Ліричний герой блукає Трубежем, зачарований його дивовижними краєвидами. Він звертається до молодика: «Гей, радій ясносерпно, / друже ранній, брате зоряний!..» [10, с. 14]. Герой виходить на залитий сьайвом місяця луг і співає «чисто-голосно»: «Подаруй ім'я, юний красене! / Тебе звуть усі місяченьком, – / Подаруй мені слово хутенько» [10, с. 15]. Поезія перегукується зі старовинною молитвою до місяця, яку чули й записали з народних вуст збирачі фольклору. Вірш тлумачить псевдонім автора: Князенко – це місяць-молодик. У пору молодика старі люди радять починати усілякі добрі справи, сміливо планувати майбутні кроки в житті. Поет народився в таку пору і досі повний творчого горіння й завзяття. Ця думка підтверджується Князенковими рядками твору «Часом, з пам'яті човником впливе...»: «Човне мій, заповітний і тихий, / Допливи до дзвінких океанів – / Суперечності нашого віку / Проривай без вагань!» [10, с. 15]. У поезії «І шепіт моря, і піщаний шерех...» зустрічаємо щирі рядки-зізнання: «Але в душі – мета живе одна: / Вона в мене чатує щогодини. / Моя надія і моя весна, / Натхненниця і доля – Україна!..» [10, с. 15].

У вірші «Легенда каже нам...» ліричний герой намагається пояснити сутність цього жанру: «легенда – це ще не обман. / Це просто казка з правдою у спілці. Там кольоровий лагідний туман / І Полель тихо грає на сопілці». Легенда «реально зрима й водночас казкова», «правдонька чудова» [10, с. 16]. У збірці є цікаві зразки цього жанру.

Твір про легенду присвячений Леонідові Горлачу, автору передмови до першої збірки Олега Князенка «Красно». У цій передмові про молодого поета було сказано так: «Його вірші, оповідання, наукові статті час од часу з'являються в періодиці, що засвідчує неперервну роботу душі. Відбувається звичайне накопичення творчої енергії, яка неминуче принесе плоди. Для цього є і чесний родовід, і глибокий патріотизм, і добра інтелектуальна школа – автор закінчив Шевченківський університет у Києві, нині працює старшим науковим співробітником історико-краєзнавчого музею у старовинному Переяславі-Хмельницькому» [5, с. 5]. Леонід Горлач підкреслив, що «О. Князенко у поетичному слові міцно стоїть на сторожі пам'яті свого народу, думаючи про його майбутнє» [5, с. 5].

У вірші «Світанок-66» юний поет звертається до весни, «щемкого березоля», прагне «туди, де тополі» й де «сховалася пісня в траві». Ця пісня «знову над світом полине / Розказати про волю й красу / Та безмежна поема – Вкраїна, / Яку завше в собі я несу» [10, с. 16]. Рання юність шкільна незабаром стала початком юності студентської. Сильна концентрація

студентської креативної енергії, молодечого запалу, потужний викладацький склад закладу стимулювали до навчання й власної творчості. Закінчивши філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, Олег Родіонович працював учителем, старшим науковим співробітником Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Членом НСПУ став 1990 р. Нині він є Почесний громадянин Переяслава. Заслуговує пошани й доброзичливе ставлення поета до молодих творчих сил. Він завжди цікавиться молодими талантами, підтримує початківців розумними порадами, бадьорим словом, власним прикладом людяності й порядності у повсякденні й мистецтві. Наталія Павлик слушно наголосила: «Олегові Князенку була завжди властива засторога – не нагнітати розор у душах, а ще – тонка обережність, щоб не комерціалізувати слово в славу. Поет не ловив буденної кон'юнктури, щоб своїм світлим ім'ям підпірати той чи інший сумнівний політикум» [15, с. 106]. Отже, поет любить не себе в мистецтві, а мистецтво в собі.

Олег Родіонович виявляв інтерес до обдарованих школярів і студентів. Не раз на міських та університетських заходах він спілкувався з членами літстудії «Дитинець», якою зараз сам опікується. Член літстудії «Дитинець» Юлія Дядюсь у статті «Незабутня зустріч на практиці в ЗОШ №1» з альманаху «Ворота в Небо» розповідає про спілкування з поетом на уроці літератури рідного краю, який організували й провели студенти-практиканти ПХПДУ [6]. Юлія Дядюсь зараз викладає українську словесність в одній із шкіл на Сквирщині, продовжує сама писати прозу, публікується в місцевих газетах. Вона і зараз з великою приємністю і вдячністю згадує зустрічі з Олегом Князенком та іншими митцями Переяславщини на засіданнях студії в університеті, на виступах в музеях і залах міста, а також на педпрактиці в школі, яку проходила разом з подругами студентських літ Аліною Ільницькою, Вікторією Содоль, Вікторією Братковською.

У згаданій статті Юлія Дядюсь пише саме про урок-презентацію збірки «Прапор Переяславського полку». Вона відзначає різножанровість видання, що містить балади, притчі, елегії, сонети, переспіви, переклади. Авторка констатує: «Загалом, книга справляє незабутнє враження» [6, с. 95]. На її думку, «усі вірші сповнені патріотичного пафосу, бойового духу. Образи байраків, степів, козацьких могил постають як рівноцінні й магістральні для нашої культури – її своєрідні архетипи» [6, с. 95]. Не випадково так обережно ставиться поет до всього живого в рідному краї. Юлія Дядюсь згадує, як несподівано для учнів і студентів пролунав з вуст автора твір-притча про козацьку смерть. Вразило те, що смерть автор змальовує як жіночий образ, адже й слово «смерть» також є жіночого роду. На її думку, цей твір перегукується з кращими зразками давньої української літератури. Про славу добу козацтва автор пише «натхненно-опоетизовано» [6, с. 95].

У статті «Олесь Гончар був знайомий з Михайлом Сікорським» Олег Князенко розповідає не тільки про зустріч Олесь Гончара з музейним подвижником Переяслава Михайлом Сікорським, але й про вдячність Гончара за подаровану молодим автором книгу. Олег Князенко згадує: «А ще через кілька літ, після того, як я надіслав Гончареві свою першу збірку поезій «Кросно», письменник передав мені таке послання: «Олегові Князенку. Книжку від Вас одержав, дякую за увагу. Ще раз переконався, як багато поетичного на славній нашій Переяславщині. Оберігайте! Вітаю Вас зі всіма весняними святами. Олесь Гончар. 30.04.89 р.» Оце Гончареве – «Оберігайте!» – стало ще одним виховним заповітом великої людини – для мене особисто й для моїх небайдужих земляків. Отже, оберігайте нашу національну спадщину і пошануйте гідно наших великих!» [12].

Що розповідає читачеві перша частина книги, що має назву «Сині Шоломи» (1966-1967 рр.)? Таку ж назву має й перший поетичний цикл цієї частини. Так називається й перша частина книги «Переяславна». Сині Шоломи у ліриці Олега Князенка постають як особливе місце в особливому часі. Це атрибут хронотопу дитинства коло Дніпра: малий хлопчик живе з рідними й люблячими його людьми в оточенні багатой української природи: лісу, лугів, полів, але все дуже тісно пов'язане з давньою історією краю, яку вивчають, а далі й самі творитимуть «діти мети». У вірші «Сине дитинство..» ми бачимо, що це є цілий комплекс спогадів і уявлень, він неподільний, становить єдність: «Сине дитинство... Фантазій каскад / Сині

Шоломи лежать між лісами / Навіть в холодний оцей листопад / Серці зігріють своїми вогнями. / Хай ти під снігом тепер... Вдалині... / Хай ти завіяє всіма вітрами. / Сині Шоломи – веселі й сумні, – / Ніжна, далека, неспівана драма» [10, с. 19].

До циклу віршів «Пісні моїх казкових літ» увійшли поезії, які ілюструють моральні цінності дитини, дуже рано закладені батьками й іншими членами родини, усім оточенням у свідомість дитини. Великою цінністю є саме дитинство як феномен і прочитані в його пору книги. У вірші «Казки моїх далеких літ» ліричного героя хвилюють герої книг для дітей. Це й Аліса у Країні Див, і гімнаст Тібул, якого хлопчик «стрів / Понад рікою на зорі» [10, с. 20]. Важливий аксіологічний вимір циклу – рідне село Велика Каратуль, історія якого тісно переплелася з буттям племені чорних клубуків. У поезії «Хоч народився в часи вже нові...» автор пише, як уявляв те плем'я «на лугах, байраках / В розмові верб та яворів, / У літніх таємничих знаках / Я, хлопчик, – бачив на зорі...» [10, с. 20].

Марія Моклиця підкреслила, що лірика «покликана відтворити внутрішнє життя людини, її суб'єктивну неповторність, а тому вона неминуче має справу з фантазією, уявою, з відчутними за допомогою інтуїції, але відсутніми в об'єктивному світі формами, зі сновидіннями та проявами несвідомого» [14, с. 115]. Поезії циклу «Фантазії з хмар» відносять, напевно, й читача у роки власного дитинства, коли багата уява малює дивні картини на небі. У вірші «За цвинтарем рожеві хмари...» маленький хлопчик-мрійник вдивляється у небо: «За цвинтарем – далекий обрій... / А хмари мов кудись ведуть / В Небесне Місто – ніжне й добре / В незнану трепетну майбутть» [10, с. 23]. Хлопчик довго вдивлявся в замки, фортеці, потім голуб йому наснився «у дні далекі золоті». Разом із голубом душа дитини прагне високості. Цей же мотив характерний і для твору «Далекий горизонт за містом...». Грозові хмари у блакиті навіяли дитині урочисту картину Порту Небесного. Поет дякує за «видиво із хмар вечірніх», де «приходять в гавань кораблі», за привіти землі, передані з «палаців загірніх». Автор пише: «Спасибі, Небо, за картини! / Нехай Господь благословить / Комашку, звіра і людину, / Що задивилися в блакить» [10, с. 24].

Ще дошкільням хлопчик слухав шкільний хор, який виконував пісню про Дніпро. У його душі зародилася клятва вірності нашій «згорьованій» ріці. Дніпро, Кобзар, Україна стали потужними аксіологічними вимірами поета: «Я слухав потім пісню ту не раз. / Вона росла й мутнішала зі мною. / В її мелодії знов уставав Тарас / Над Україною правічно-молодою. / ...Мов фенікс-птах – вона до хмар зліта. / Живе в мені цей неспалимий скарб, як спрага. / Неначе клятва рання і свята – / Ця підсвідома дніпрова присяга!» [10, с. 25]. Так зізнається автор у вірші з циклу «Дитяча клятва». Зворушують і вірші про зрілі думки й незабутні враження хлопчика-другокласника перед портретом Шевченка. «Скарбником віків» почувався автор, згадуючи Шевченківський вечір, урок, на якому батько читав «Сон» і розповідав «про святу дідівську справу», «про Полуботка, про Петрів полон, / Як будували Петербург на кістяках козацьких...» [10, с. 26].

Вірш «Селянські вчителі – апостоли мої!» автор присвячує не тільки своїм батькам, але й цілій когорті педагогів, які сіяли зерна правди в дитячі душі. Для нього ці українці – «спасителі душі та розуму від скверни», він наголошує: «Навчали ви любить – і правду, і красу. / Навчали ненавидіти підлоту. / Ті заповіді – крізь роки наступні пронесу, / Щоб хитрі вороги нас не змогли збороти» [10, с. 27]. Вдячний поет і старим просвітянам, учителям учителів. Олег Князенко дотримується даного ним слова. Свідченням цього є його погляди й добрі справи, його збірки й статті. У циклі «Рушники і пісні» бринить вдячність матерям за все світле, що може дати дитині ненька. Мати в ширшому сенсі – сама Україна.

У циклі «Видіння над горизонтом» подано букет мальовничих пейзажів, спогади про очікування брата-студента, який «щось незнане привезе» із столиці. Ліричний герой у вірші «Усе парується в природі» розмірковує про особливе призначення митця, який здатен зупинити мить і зберегти її для нащадків у твориві: «Та лиш художник – мить впіймає, / Або поет. Чи музикант. / Щасливу мить – яку жадає / його пробуджений талант» [10, с. 37].

Певно, найчастіше поет вживає епітети «ніжний, добрий». Їх можна віднести й до самого Олега Родіоновича. У його віршах панує любов і пошана не тільки до людини, але й до всього

живого. Він тепло згадує у віршах kota Рудька, хом'ячка Хлоню, павучка Христофора, в'юнів, поранене воронення, якому хотів зробити перев'язку, але воно поклувало руку. Ці образи діють не тільки у віршах, адресованих малютам. Природа у свідомості митця одухотворена, жива. Просто така в цієї людини широка й чула натура.

Твори збірок «Прапор Переяславського полку» та «Переяславна» засвідчують вірність клятві дитячих літ Князенка-поета й Олега Коломійця як громадянина. У циклі «Плуг та шабля» поет оспівує героїзм «чорнобривцевих синів», вірність меті, віддає пошану героям минулих епох, до яких відносить і своїх пращурів козацького роду. У вірші «Не вітер – буря» він застерігає: «Не дайтеся оплутати себе, / Плугатарі-січовики тисячорічні / Під знаменом даждбожевих небес / Хай оживають сторінки величні» [10, с. 85].

У творі «Кіш Слобідської України, 1918 р.» перед очима читача «встають новітні гайдамаки / І знов рушають – у похід!...» [10, с. 87]. Не випадково для цього циклу автор обирає провідним жанром *легенду*. Ці герої стали для нас взірцем і живуть у серцях нащадків. Вони перегукуються з циклом «Хрещені громом» збірки «Переяславна», де перегорнуто сторінки історії від княжої доби, козаччини й аж до сьогодення. Відчуття того, що козацька кров тече в тілах сучасних українців, що живий і досі справжній дух січовиків, довелося дуже зримо відчути й авторці цих слів. Це було 1998 р. На міському стадіоні в моєму рідному місті Гуляйполі, що на Запоріжжі, відзначали обласне свято з нагоди звільнення області від гітлерівців. Кульмінацією концерту став виступ кінного козацького театру. На святі була всі мої родичі-гуляйпільці. Козаки виступали неймовірно майстерно. Мені впало в око те, яким чином сприймає їхній виступ мій батько Дмитро Павлович. Зазвичай стриманий, врівноважений, статечний, він ожив, усією душею й тілом вбирив козацьке дійство. Його очі горіли таким живим вогнем, що цього не можна було не помітити. Із захватом козацький виступ сприйняли й інші гуляйпільці. Під враженням побаченого я написала вірш «Запорізький кінний театр», який увійшов до розділу громадянської лірики книги «Сторінки історії Запорозького козацтва», виданої спільно з Андрієм Будугаєм. У вірші висловлено захват тим, що нащадки запорожців «козацьку кров збудили, що в нас тече з глибин віків» [2, с. 77].

Досить детальний аналіз збірки «Переяславна» подає у передмові до цієї книги Микола Корпанюк. Підкреслюючи важливість циклу «Духовне Краєзнавство», він пише, що поет ним «з'єднує в одне ціле начебто розірваний ланцюг поколінь. Так само, як у його юності старші інтелігенти-просвітяни 1910–20-х років поєднали ті думки та відчуття із добою передчасно загиблої УНР. Або покровні, передусім його дід Максим, чи батьки, через спогади й відчуття яких автор намагався осягнути трагізм Другої світової війни, трагедію України в ній. Усе це звучить у Князенка переконливо, проникливо» [13, с. 15]. У поезії «Пісні незміреної туги» автор виражає побажання й віру: «Серед базарного злидарства, / крізь морок всяких лихоліть, – / нехай Духовне краєзнавство / нас і зміцнить, і просвітлить!». Ці мотиви домінують у ряді Князенкових поезій.

На нашу думку, два видання – «Прапор Переяславського полку» та «Переяславна» – становлять єдність, доповнюють одна іншу. «Прапор Переяславського полку» сприймається як книга про дитинство, змужніння, боротьбу. Тут переважають твори чоловіка про мужні чесноти. У книзі ж «Переяславна» автор додав потужну течію жіночого початку, з яким природно близькі й твори для дітей. Оспівав, як і в збірці «Вогонь Леля», дівочу красу, чесноти жінки-переяславки, любов чоловіка до жінки у різних її проявах. У вірші «Ліричні епізоди» він милується досконалою красунею-дівчиною, на яку дивиться зі смутком, бо не знає «що готує небо» для неї. Йому уявляється: «Із древніх хащ Переяславська Русь / Он вигляда, – мов заклика до себе... / Вона, як ти – і юна, й вікова, – / Леліє у душі – і трави, й зорі, й води...». І хоч все спливає «в млі віків», але добре, що світлі ліричні епізоди, «каскад цих почувань і слів» для нащадків «рука поетова запише» [9, с. 31].

У мажорній поезії «Коли ти закоханий...» Олег Князенко підкреслює, що любов дарує людині справжню весну, коли «співати й творити – нестримна потреба». Розквітає тоді й закохана жінка «ласкаво-ясна». Особливим є щастя, коли є на світі «закохана в тебе» [9, с. 86].

Є у доробку Олега Князенка філософські твори про плин часу. У вірші «Усе тече!» він звертається: «Течи, буття! Пливи, безмежний часе! / Хто мудрий, той спокійно теж пливе. / Хто ж дурень – той жене свого «пегаса». / Спочинь же хоч хвилинку, дикий часе...» [10, с. 65]. У збірці «Переяславна» є поезія «Філософський романс» із циклу «Білий олень». У ній поет розмірковує про епоху, в яку він міг би народитися: «Я не в тому сторіччі живу, / Мені б жити колись, чи в прийдешнім, / Бо немовби не свій, не тутешній, / Поза часом думками пливу» [9, с. 157]. Але обирати роки й століття життя не дано смертній людині. Тому автор доходить висновку: «Тож берімо в обійми цю мить, / Бережімо, взаємно плекаймо, / Й передчасно погаснуть не даймо – / Дивулюбому, що в нас кипить!..» [9, с. 157]. Це кипуче диво у кожного з нас – людська душа, здатна на подвиг і на нищий вчинок. Олег Князенко обрав шляхетну життєву стежу і з честю її долає у наші дні поруч з нами. У його поезіях проглядається то маленький хлопчик з дуже вразливим і чулим серцем, то цікавий до всього невідомого школяр, то грайливий мрійник-студент, який відкриває незнаний світ, то закоханий чоловік-романтик, то меланхолійний одинок, що сумує за минулим коханням. Але передусім він рвійний борець за вільну Україну, хранитель предківської слави.

Висновки. Дослідника й поета Олега Коломійця хвилюють питання буття, важливі віхи історії й ролі кожного в поступі України до справжньої, повнокровної незалежності. Олег Князенко-поет постає перед читачем як тонкий ерудит, обізнаний із культурою різних епох і різних країн. Однак у центрі його духовного світу – передусім усе, що пов'язане з історією та мистецтвом, із перемогами, бідами і майбутнім рідної Переяславщини й України. Ліричний герой легко мандрує століттями, він виокремлює цікаві події й значущі для історії України постаті. Він то веде уявний діалог із діячами «Просвіти» різних поколінь, то спілкується із пращурами свого козацького роду по батьківській і материнській лініях. Автор ділиться сокровенними ідеями з братами, друзями й наставниками шкільного дитинства, із юнаками-членами «Ватаги» – молодіжного товариства шанувальників козацької минувшини, борців за незалежну й сильну Україну. Світ постає у його уяві і як незрівнянне диво, і як поле для боротьби за щасливий український народ. Образ Переяславської землі у цьому поетовому світі виступає як місце сакральне, найдорожче серцю поета на цій землі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Будугай А. Олег Князенко // Андрій Будугай. Переяславські етюди (Літератка для школярів): Цикл катренів / Ольга Будугай, Андрій Будугай. Святковий вінок: Збірка творів для дошкільнят і школярів. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – С. 35.

2. Будугай О., Будугай А. Сторінки історії Запорозького козацтва: Навчально-метод. посібник з позакласної роботи для загальноосвітніх навчальних закладів (з використанням збірки поезій Ольги та Андрія Будугаїв «Козацька літератка»). – Переяслав-Хм., Вид-во ПП «СКД», 2008. – 92 с.

3. Воловик В. Від «Ватаги» до «Переяславського Полку» / Володимир Воловик // Князенко О.Р. Прапор Переяславського полку: Книга патріотичної лірики. Балади, елегії, сонети, переклади 1966–1976 років. – Переяслав-Хмельницький: ТОВ «Мухомор», 2005. – С. 5–8.

4. Гаврилюк Н.С., Ігнатенко Н.В. Олег Коломієць (Олег Князенко) // Літературні імена Переяславщини: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене. – Тернопіль: Астон, 2007. – 448 с. – С. 310.

5. Горлач Л. На сторожі пам'яті // Князенко О.Р. Кросно: Поезії. – К.: Радянський письменник, 1989. – С. 5.

6. Дядюсь Ю.Г. Незабутня зустріч на практиці в ЗОШ № 1 // Ворота в Небо: Альманах літературної студії «Дитинець» і «Літературних сторінок» газети «Педагогічні обрії» ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» / Упор.: О.Д. Будугай, А.О. Будугай, С.В. Литвиненко, С.С. Косюхно. – Переяслав-Хм.: ТОВ «Мухомор», 2007. – С. 95.

7. Князенко О.Р. Вогонь Леля. – Переяслав-Хмельницький: ПП «Буклет», 2001. – 142 с.

8. Князенко О.Р. Кросно: Поезії. – К. : Радянський письменник, 1989. – 127 с. (Перша книга поета).
9. Князенко О.Р. Переяславна: Поезії. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2007. – 200 с.
10. Князенко О.Р. Прапор Переяславського полку: Книга патріотичної лірики. Балади, елегії, сонети, переклади 1966-1976 років. – Переяслав-Хмельницький: ТОВ «Мухомор», 2005. – 200 с.
11. Коломієць-Князенко О.Р. Анатолій Хмельницький їздив на всі акції з козацьким знаменом // Сайт газети «Вісник Переяславщини». – 2017. – 13 лютого. – <http://visnik-press.com.ua/archives/73344>.
12. Коломієць-Князенко О.Р. Олесь Гончар був знайомий з Михайлом Сікорським // Сайт газети «Вісник Переяславщини». – 2018. – 27 квітня. – <http://visnik-press.com.ua/archives/92084>.
13. Корпанюк М.П. «Переяславна» Олега Князенка, або «До космосу без кросна не добратися!» // Князенко О.Р. Переяславна: Поезії. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2007. – С. 3–17.
14. Моклиця М. Основи літературознавства: Посібник для студентів. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 192 с.
15. Павлик Н.М. Література Переяславщини. Сучасність: Літературно-критична монографія. – Переяслав-Хмельницький: Видавництво «КСВ», 2013. – 192 с.
16. Потапенко Г. І. Літературне краєзнавство Київщини: курс лекцій. Навчальний посібник. – К. : Міленіум, 2005. – 162 с.

Olha Buduhai

«LET SPIRITUAL AREA STUDY HELP US - AND STRENGTHEN AND ENLIGHTEN!»: HISTORICAL AND CULTUROLOGICAL ACCENTS OF VERSES COLLECTION BY OLEH KNIAZENKO (KOLOMIYETS) «THE BANNER OF THE PEREYASLAV REGIMENT» AND «PEREYASLAVNA»

The article deals with the historical and culturological accents of verses collection by Oleh Kniazenko (Kolomiyets) «The Banner of the Pereyaslav Regiment» and «Pereyaslavna». The emphasis is made on the contribution of their author to the Ukrainian literary process, and to the literary study of local lore.

Key words: *Oleh Kniazenko, Pereyaslav regiment, flag, motives, accents, characters, spirituality, literary study of local lore.*

ЖІНОЧИЙ ТРАДИЦІЙНИЙ ОДЯГ ІСТОРИЧНОЇ УМАНЩИНИ

У статті зроблено огляд традиційного жіночого одягу кінця XIX – початку XX ст. історичної Уманщини. Розглядаються різновиди натільного, поясного, нагрудного та верхнього одягу. Основою дослідження є музейні колекції м. Києва і м. Черкас, польові матеріали та наукові джерела.

Ключові слова: традиційний жіночий одяг, сорочка, спідниця, юпка, кожух, бурнос.

Історична Уманщина в межах колишнього Уманського повіту, за сучасним адміністративно-територіальним поділом, – це Уманський, Христинівський, Монастирищенський, Маньківський, Тальнівський райони Черкаської області та Новоархангельський район Кіровоградської області. Край розташований на межі Середньої Наддніпрянщини та Поділля, і це впливало на формування локальних особливостей в традиційному народному одязі. Ця тема є малодослідженою, оскільки окремих праць, присвячених традиційному одягу Уманщини, немає. З кінця XIX до початку XX ст. дослідниками народної культури та побуту зібрано значний фактологічний матеріал про народний одяг українців. Це етнографічні праці П. Чубинського, Хв. Вовка. Також цінний матеріал міститься у малюнках Де ля Фліза. З другої половини XX – початку XXI ст. дослідженням комплексів традиційного українського одягу займалися Т. Ніколаєва, Я. Прилипко, Г. Стельмашук, О. Косміна.

У Національному музеї народної архітектури та побуту України зберігається значна колекція жіночого одягу з Уманщини, яка зібрана науковцями музею Л. Гурою, Л. Симоненко, Р. Свиридою, С. Щербань та іншими. Окрім того, вони збрали і цінні польові матеріали про народне вбрання.

Дослідженням одягу Черкащини, зокрема частково й Уманщини, займалась Г. Корнієнко, формуючи відповідну колекцію в Черкаському обласному краєзнавчому музеї.

Традиційний одяг, зокрема й жіночий, розподіляється на кілька основних груп. Відповідно до утилітарної функції та того, яку частину тіла він прикриває виділяють натільний, поясний, нагрудний та верхній одяг. Окрім того, комплекс традиційного вбрання доповнювався поясами, головними уборами, взуттям та прикрасами [3, с. 23]. Усі ці групи мають свої особливості матеріалу, крою та оздоблення.

Основними матеріалами для пошиття одягу тривалий час були домоткані полотно та сукно. «Годежа була селянська, самоткацька. Більше самоткацька» [5]. З другої половини XIX ст. поступово в побут селян входить фабрична купована тканина.

Основою жіночого натільного одягу є сорочка. Її шили з домотканого полотна. Ляне полотно було великою рідкістю, оскільки на Уманщині в XX ст. льону практично не сіяли. Тому сорочка з льону була розкішною. Традиційними для Уманщини були сорочки з конопляного полотна. Полотно з плоскіні було тонше, добре вибілене і по якості дорівнювалось до льону. Цей матеріал був найбільш поширений по всій Україні, зокрема й на Уманщині. З матірки ткали грубе полотно, з нього робили підточки до буденних сорочок. Сорочки з грубого полотна вважались ознакою недостатку та недбалості [1, с. 46].

«В жінок були тоже грубі сорочки. Дуже полотно вибілювали на сонці. В воду мачали, відбілювали і тоді славно шили. Була десятка, і була тринадцятка. Десятка – це грубше, а тринадцятка – тонше» [8].

Жіноча сорочка була або «додільною», коли шилась з одного полотна, або «до підточки», коли нижня частина сорочки робилась із грубшого полотна. У XX ст. з появою фабричної тканини, з неї почали шити верхню частину сорочки, а підточку робили з домотканого полотна.